

Жаклина НОВИЧИЋ¹

УН И „ХУМАНИТАРНЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ” – ОД „ПРАВЕДНОГ РАТА” ДО „ОДГОВОРНОСТИ ЗА ЗАШТИТУ”

АПСТРАКТ

Седамдесета годишњица Уједињених нација (УН) послужила је у овом тексту као повод за осврт на досадашњи развој концепције и праксе тзв. хуманитарних интервенција. Будући да је претеча овог савременог концепта, као и његове последње итерације у облику тзв. одговорности за заштиту, препозната у средњовековној доктрини „праведног рата”, у тексту је дат историјски увид у доктринарни развој који открива, у крајњем, постојану тешкоћу универзализације појма „праведности”, као и стално преплитање етичких разматрања са интересима моћи. До сличног закључка довео је и приказ савременог стања конструкције „права на хуманитарну интервенцију”, односно „норме одговорности за заштиту” у оквирима УН, што упућује на нужност разликовања норме и наратива у овом контексту. Коначно, преглед нормативног развоја и практичног коришћења овог концепта потврђују запажање које идентификује, заправо, два његова модела: „оперативни”, који примењује НАТО, и такорећи „безазлени” модел УН, са кључном разликом међу њима у потреби да се у овом другом поштује постојећи систем легитимације употребе силе са средиштем у Савету безбедности УН и правом вета његових сталних чланица.

Кључне речи: Савет безбедности УН, „хуманитарне интервенције”, „праведни рат”, „одговорност за заштиту”, суверенитет држава, људска права, право вета.

¹ Др Жаклина Новичић, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд; e-mail: zaklina@diplomacy.bg.ac.rs. Рад је реализован у оквиру научног пројекта бр. 179029 Министарства просвете и науке Републике Србије.

УВОД

Не постоји једна општеусвојена дефиниција „хуманитарне интервенције“, али би у радном или оперативном облику она могла да се означи као „принудна акција држава која укључује употребу оружане силе у другој држави без сагласности њене владе, са или без одобрења Савета безбедности Уједињених нација, у циљу спречавања или заустављања тешких и масовних кршења људских права или међународног хуманитарног права“² Сама пракса употребе силе у иностранству ради заштите странаца из разлога спречавања – перципиране или стварне – неправде над њима, није нова појава, већ датира од античких времена, са врхунцем у средњем веку, када је потпуно уобличена њена логика у виду доктрине „праведног рата“. Приказ историјског развоја ове доктрине од списка средњовековних мислилаца, преко класичне до модерне либералне мисли, потврдиће да, у крајњем, постоји јасна тешкоћа универзализације појма „праведности“, као и стално преплитање етичких разматрања са интересима моћи, снаге и доминације у међународним односима.

РАЗВОЈ ДОКТРИНЕ „ПРАВЕДНОГ РАТА“ ТОКОМ СРЕДЊЕГ ВЕКА

Разматрање моралне оправданости и прихватљивости ратовања сеже до античких времена. Цицерон (107–43 п.н.е) се, рецимо, бавио праведним узроцима рата и питањем власти која може да га објави.³ Римско право је познавало појам *bellum justum* који се односио на низ процедуралних формалности које су се морале испунити да би се рат могао исправно започети.⁴ Доминантно наслеђе Европе и током целог средњег века била је традиционална дистинкција на „праведни“ и „неправедни“ рат; рат је, у принципу, сматран етички неприхватљивим, али у неким околностима оправданим као „мање зло“, што је различит етички приступ од пацифистичког – који одбацује рат уопште као средство решавања спорова, као и од реалистичког – према којем рат остаје изван сфере етичког разматрања због ограничења анархичног система, што се најкраће изражава у изреци да „у време рата закон ћути“ (*inter arma silent leges*).⁵

Доктрину „праведног рата“ су међу првима усвојили католички бискупи који су доказивали да ратови могу да се воде са исправном намером да се

² *Humanitarian Intervention, Legal and Political Aspects*, Report, Danish Institute of International Affairs, Copenhagen, 1999, p. 11.

³ Alex J. Bellamy, *Just Wars: From Cicero to Iraq*, Cambridge: Polity Press, 2006.

⁴ Према: Милош Јовановић, „Доктрина праведног рата и међународно право“, *Међународни проблеми*, бр. 2–3, 2007, стр. 245.

⁵ Cf. Nick Megoran, “Militarism, Realism, Just War, or Nonviolence? Critical Geopolitics and the Problem of Normativity”, *Geopolitics*, Vol. 13, No. 3, pp. 476–478.

„освети неправда“ или да се изрази „хришћанска љубав за жртве неправде“. Свети Августин (*Aurelius Augustinus*, 354–430) је формулисао суштину „праведних ратова“ који се воде „када један народ или једна држава против којих се води рат нису казнили злочине својих или нису вратили оно што су одузели на неправедан начин“, а одбрана правде „није била само право, него и дужност“.⁶ Касније је Свети Тома Аквински (*Tommaso d' Aquino*, 1225–1274) навео три услова „праведног рата“, који ће, у модификованом и допуњеном облику, остати на снази до данас. Ти услови прописују да рат мора бити поведен од стране легитимног органа власти (владара), започети због праведног разлога и бити вођен са праведном намером.⁷

Ратови су, дакле, током средњег века сматрани правденим ако се њима „свети неправда“, али и ако се сузбијају непријатељи цркве,⁸ а ова доктрина је добијала све више присталица „како је Империја кооптирала религију“.⁹ У пракси су њене најраније примене „служиле сврси оправдања крвавих крсташких ратова које су (западни) хришћани водили за превласт или ослобађање „светих места“, што је „подсетник на то шта се може догодити када се неко идеолошки наоружа доктрином праведног рата“, а сопствени идеолошки допринос дао је и Тридесетогодишњи рат (1618–1648) и тешке борбе у Европи између католичанства и протестантизма.¹⁰

У свештенству, као и међу лаицима, стална и циклична тема био је и пацифизам, мада доста мање и ређе заступљен а изражен, рецимо, код Еразма Ротердамског (*Erasmus Roterodamus*, 1466–1536), који је критиковао доктрину „праведног рата“ објашњењем да „праведно“ овде, у ствари, значи „сваки рат који на било који начин објави било који владар против било кога“.¹¹ Разликовање праведног и неправедног рата напуштано је како се разумела тешкоћа универзализације појма „праведности“, као и то да „доктрина према којој је рат понекад морално оправдан, отвара пут за доктрину према којој се рат увек може политички оправдати“.¹²

⁶ Неведено у: Милош Јовановић, „Доктрина праведног рата и међународно право“, оп. цит., стр. 245. Првом формулацијом ове хришћанске доктрине сматра се Августиново дело *Contra Faustum* (око 400 г.).

⁷ Уп. Милош Јовановић, „Доктрина праведног рата и међународно право“, оп. цит., стр. 245–246. Аквински је милосрђу посветио један одељак у делу *Summa Theologiae*.

⁸ Cf. Aleksander Jokic, „What's A Just War Theorist?“, *Journal of Theoretical and Philosophical Criminology*, July, 2012, Vol. 4, No. 2, p. 92.

⁹ Nick Megoran, „Militarism, Realism, Just War, or Nonviolence?“, op. cit., p. 482.

¹⁰ Aleksander Jokic, „What's A Just War Theorist?“, op. cit., pp. 97, 93.

¹¹ Наведено у: Ronaldo Musto, *The Catholic Peace Tradition*, New York: Orbis Books, 1986, p. 131.

¹² Francis H. Hinsley, *Power and the Pursuit of Peace: Theory and Practice in the History of Relations between States*, Cambridge University Press, 1963, pp. 16–17.

На први поглед чини се парадоксалним, али идеје рата и силе нису биле елиминисане чак ни из раних мировних планова, код политичких писаца који се данас сматрају претечама Друштва народа, Уједињених нација или Европске уније. Они су углавном делили презир према ратовима у име религије, ослањали се на дипломатију, арбитражу и судска решења, али су ретко када били апсолутно пацифистички, и обично су пристајали уз неки облик идеје да су ратови понекад оправдани.¹³ Наиме, ови рани мировни планови чак нису били искључиво, нити првенствено, посвећени очувању мира, већ им је првенствени интерес било „редуковање брзог развоја система држава на неки облик или поредак“.¹⁴ Они су генерално тражили јединство које је успон независних, суверених држава чинио све мање изводљивим, а неке од њих и саме су преузимале навике из претходних периода тежећи да оживе сан о европском царству под својом контролом. Тежило се, дакле, јединству мање традиционалним империјалним средствима, а „најједноставнији и најмање софистициран начин да се избегну ривалства раздвојених држава, био је да једна земља оствари доминацију над другима“.¹⁵ Поред европског уређења, циљ мировних планова било је и регулисање односа са спољним светом, најпре у облику „жеље да се оствари успех тамо где средњи век није успео – у „крсташком рату“, а потом и у форми одбране од турске и, у мањој мери, руске претње.¹⁶

Савремени прегледи бележе и то да је од конкретних земаља, рецимо, Француска била „плодан произвођач“ првих мировних планова. Француски писци су приписивали својој земљи водећу улогу у Европи, што потврђује да је постојала „блиска веза (...) између тежње за миром и тежње за снагом“,¹⁷ а управо је реакција на француску злоупотребу предности у моћи и ратове које је она покренула подстакла и веће занимање за мир, а мање за моћ у Европи у каснијој фази мировних планова, од средине XVII века. Нови мировни планови од средине XVII века одсликавали су промену у тадашњој политичкој ситуацији у Европи по успостављању Вестфалског мира (1648), којим је окончан Тридесетогодишњи рат, и утемељен нови систем међународних односа заснован на суверенитету држава и зачетак међународног права. Њиме је отпочела транзиција од стања које фаворизује превласт једне силе у Европи

¹³ Претходно цитирана Хинслијева књига је један од светобухватнијих прегледа ове теме. У њој се могу наћи одговарајући цитати Пјера Дибое (*Pierre Dubois*, 1250–1322), Јиржија Пођебрада (*Jiří z Poděbrad*, 1420–1471), Војводе Силија (*duc de Sully*, 1560–1641) Томаса Мора (*Thomas More*, 1477–1535), и других. *Ibid.*, pp. 15–16, 18–20, 23–28.

¹⁴ *Ibid.*, pp. 17–18.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*, pp. 14, 23–28.

¹⁷ *Ibid.*, p. 29.

ка стању „веома блиском једнакости између неколико земаља“.¹⁸ Нови планови за мир напустили су раније усмерење на очување или оживљавање хијерархијског система контроле над Европом као целином, више су писали о улози међународне организације у очувању мира, која би углавном била ограничена на Европу, али нису више спомињали протеривање неверника и освајање територија ван Европе. Овај федерални приступ добијао је све више следбеника у првој половини XVIII века, а до краја тог века и почетком XIX, постао је скоро универзално признат.¹⁹

Мада нису дали битан допринос даљем развоју доктрине „праведног рата“, нови мировни планови јесу нагостили неке битне дилеме које ће окупирати доктрину све до данашњих дана. Наиме, у основи ових планова био је циљ да се искорени „зло одвојених суверенитета“ које је у Европи било уведено само стотинак година раније, али чак и када су морали да се суоче са чињеницом постојања тог „зла“, они су као средство његовог искорењивања прописивали сарадњу тих истих суверена, што је био извор свих њихових противречности и ослонац критике.²⁰ Друга битна недоследност било је заговарање силе ради одржања мира: мада нису тражили да се ратом реши питање редистрибуције територије, ови писци се нису устезали од тога да траже увођење савеза силом, ако је то потребно.²¹ То је било у складу са временом у којем су живели, када људи нису зазирали од тога да заговарају одржање мира помоћу силе, првенствено због убеђења да у пракси то неће бити потребно једном када се уведе међународна организација. Ипак, такав став не иде у прилог тврдњама да су ти мировни планови изражавали „радикални пацифизам“.²²

Што се, пак, тиче директно доктрине „праведног рата“, најбитнија карактеристика овог периода преласка са средњовековног на модерни систем међународних односа представља њена секуларизација, односно прелаз из теолошког контекста са моралним импликацијама у чисто секуларну област са правним тумачењем.²³ То је уједно био и период почетка стварања међународног права, и раздвајања права од морала. Наиме, са настанком међународног права дошло је до „аутоматске негације саме суштине“ доктрине „праведног рата“, и од

¹⁸ *Ibid.*, p. 37. Нове мировне планове репрезентују Опат Сен-Пјер (*Abbé de Saint Pierre*, 1658–1743), Вилијам Пен (*William Penn*, 1644–1718) и Џон Белерс (*John Bellers*, 1654–1725).

¹⁹ *Ibid.*, Chapter. 2, pp. 33–45.

²⁰ *Ibid.*, pp. 44–45.

²¹ *Ibid.*, pp. 34–38, 40.

²² *Ibid.*, p. 39.

²³ О даљем развоју доктрине праведног рата у контексту развоја позитивног међународног права у: Милош Јовановић, „Доктрина праведног рата и међународно право“, оп. цит., стр. 243–265.

тог тренутка, право засновано на вољи држава, тј. позитивно право постаје „једини валидан извор правних норми”.²⁴ Када је структура таква да изнад суверених држава не постоји виши ауторитет, није могуће објективно одредити оправданост употребе силе.²⁵ Узрок ове релативизације, тј. неутрализације налази се у ширем историјском развоју изградње држава и ојачаном принципу суверенитета.²⁶ Последица свега наведеног било је и одвајања два аспекта доктрине „праведног рата”: *ius ad bellum* (право на рат) на *ius in bello* (право у рату). Овај други аспект задобиће примат над првим аспектом о којем класична средњовековна доктрина „праведног рата” није имала шта да каже, будући да, према њој, рат није могао бити сматран праведним за обе зараћене стране због тога што се Божја воља сматрала недељивом. Тиме се, донекле, променила перспектива „праведног рата”, који је током целог средњег века схватан као рат против оних који су починили неправду, за коју се сматрало да се увек може објективно утврдити. Сада се почело тврдити да непријатељи могу водити рат у доброј вери, тј. са искреним субјективним осећањем праведности.²⁷

„ПРАВЕДНИ РАТ” КОД КЛАСИЧНИХ И МОДЕРНИХ ЛИБЕРАЛА

Изузимање разматрања права на рат из легалистичких разматрања није, међутим, значило да су престале филозофске и етичке рефлексije о њему. Са наговештајем просветитељства та размишљања су такође секуларизована, и све више су стицала примесе „државног разлога”.²⁸ Контроверзе описаног процеса транзиције можда се на најбољи начин одсликавају у делу Хуга Гроцијуса (*Hugo Grotius*, 1583–1645), једног од претеча либерализма и оснивача међународног права, који рат није сматрао стањем изван морала и закона, већ инструментом права, понекад нужним ради поновног успостављања правде и кажњавања држава које чине прекршаје добро установљеног права.²⁹ Гроцијус је држави одобрио најдалекосежнији скуп права на рат који је тада био расположив, и прихватио снажну верзију међународног права на кажњавање, као и на присвајање територија које се не користе на одговарајући начин од стране домородачких народа.³⁰ Он је дао снажан подстрек хуманистичкој

²⁴ Исто, стр. 244, 249.

²⁵ Исто, стр. 251.

²⁶ Исто, стр. 250.

²⁷ Исто, стр. 245–248.

²⁸ Richard Tuck, *The Rights of War and Peace: Political Thought and the International Order*, Oxford: University Press, [1999] 2002, p. 6.

²⁹ *Ibid.*, pp. 84–86. Гроцијусово главно дело је под насловом „О праву рата и мира” (*De jure belli ac pacis*; 1625).

³⁰ *Ibid.*, pp. 5–6.

интелектуалној традицији која је хвалила ратове у интересу одређених република и видела „драматичне моралне разлике“ између хришћанске, тј. европске цивилизације, са једне стране, и варваризма, са друге.³¹ Гроцијусов ангажман је, у крајњем, ишао на руку немилосрдној холандској колонизацији у Индији почетком XVII века.³²

Сличну тенденцију оправдања империјализма сопствене земље помоћу концепције „праведног рата“ показали су и неки класични либерали, најизраженије Џон Стјуарт Мил (*John Stuart Mill*, 1806–1873), који је цео професионални век провео у Источноиндијској компанији (*East-India Company*), барем делимично одговорној за тадашњу британску колонијалну управу у Индији.³³ За њега је „немешање“, генерално, било принципијелна политика али, не нужно одговарајућа у сваком случају, те се, на крају, почетни принцип свео на теорију о „селективној примени права на суверенитет“.³⁴ За Мила је забрана интервенције одражавала и штитила људско достојанство и дозвољавала грађанима да одреде сопствени начин живота без спољашњих утицаја, док је интервенција, или извоз слободе народу који сам не може да је освоји, представљала велику грешку, јер подрива аутентичност њихових борби и не представља „ништа трајно“.³⁵ Међутим, бројним околностима Мил је забрану интервенције крајње релативизовао. На пример, дозволио је интервенцију у случају који би се могао назвати „међународним грађанским ратом“, ратом који се шири међународним системом, у ком случају неинтервенисање може да угрози „виталне транснационалне изворе националне безбедности“.³⁶ Интервенција је дозвољена и у случају дуготрајног грађанског рата, кад су супротстављене стране толико уравнотежене да нема изгледа за брзо решење, или га има али победничка страна не може покорене да држи у потчињености изузев помоћу „строгих мера које су човечанству одурне и штетне по трајну

³¹ *Ibid.*, pp. 34, 78.

³² *Ibid.* Гроцијус је као холандски филозоф, адвокат, хуманиста, писац, и службени дипломата и историограф био дубоко уплетен у холандску политику почетком XVII века и породично везан за холандску трговачку аристократију.

³³ Више у: Michael W. Doyle, "A Few Words on Mill, Walzer, and Nonintervention", *Ethics & International Affairs*, Symposium: Walzer and the Moral Standing of States, Carnegie Council, Vol. 23, No. 4, Winter 2009, pp. 365–366.

³⁴ Beate Jahn, "Classical smoke, classical mirror: Kant and Mill in liberal international relations theory", in *Classical Theory in International Relations*, Beate Jahn (ed.), Cambridge University Press, 2006, pp. 193–195.

³⁵ Џон Стјуарт Мил, „Неколико речи о неинтервенцији“, у *Хуманитарне војне интервенције*, Ј. Бабић и П. Бојанић (прир.), Службени гласник, 2008, стр. 19–20.

³⁶ Исто. Цитат из: Michael W. Doyle, "A Few Words on Mill, Walzer, and Nonintervention", *op. cit.*, p. 355.

добробит земље”.³⁷ Овај случај се сматра блиско повезаним и са „хуманитарним“ разлозима насилног посредовања у грађанском рату.³⁸

Контроверзна је и Милова дозвола за интервенцију у циљу онога што данас зовемо „променом режима“, односно став да после успешног одбрамбеног рата против агресивног деспота, (либерални) победник може, уместо да заустави своју војску на граници коју је повратио, да интервенише како би променио тај режим.³⁹ А Милов најконтроверзнији пример за игнорисање принципа неинтервенције се данас назива „бенигним колонијализмом“ или „толерантним империјализмом“.⁴⁰ Милова начела немешања, наиме, важила су само међу „цивилизованим“ народима, док „нецивилизовани“ (где је убрајао највећи део Африке и Азије) не погодују његовој примени, јер „[п]ре свега, правила утврђеног међународног морала подразумевају реципроцитет“, али „варвари неће узвратити истом мером“. Уз то је додавао да „народи који су још увек варварски нису превазишли период током којег је, по свему судећи, у њихову корист да буду покорени и подвргнути управи странаца“.⁴¹

У Миловим списима налази се најдиректније и најдубље изражена динамика између империјалне силе и либералне идеологије, која показује како империјални пројекат либералне реформе, кад се суочи са отпором или разочарењем, терет одговорности за неуспех пребацује на сама колонизована друштва.⁴² Када се „морална визија“ цивилизације оспори, када она произведе последице које се не уклапају у Милову јединствену визију напретка, он закључује да грешка није у структури империјалне силе, него у природи самих колонизованих друштава, а политички отпор, када се „преломи кроз империјални објектив“, тумачи се као „дубоко укоренења културна непријемчивост за универзалне норме цивилизације“, чиме либерални империјализам показује „ограничења сопственог дискурса о етичкој владавини“ и своје „упорно слепило за та ограничења“.⁴³ Милов „евроцентризам“ је тешко

³⁷ Џон Стјуарт Мил, „Неколико речи о неинтервенцији“, оп. цит., стр. 18.

³⁸ Michael W. Doyle, „A Few Words on Mill, Walzer, and Nonintervention“, op. cit., p. 363. Видети наведени текст за тумачење и свих осталих Милових изузетака од забране немешања.

³⁹ *Ibid.* Џон Стјуарт Мил, „Неколико речи о неинтервенцији“, оп. цит., стр. 20.

⁴⁰ Mark Tunick, „Tolerant Imperialism: John Stuart Mill’s Defense of British Rule in India“, *Review of Politics*, Vol. 68, No. 4, 2006, pp. 586–611.

⁴¹ Џон Стјуарт Мил, „Неколико речи о неинтервенцији“, оп. цит., стр. 21

⁴² Karuna Mantena, „Mill and the Imperial Predicament“, in *J. S. Mill’s Political Thought: A Bicentennial Reassessment*, N. Urbinati and A. Zakaras (eds), Cambridge University Press, 2007, p. 298. Ради се о Миловом памфлету: John Stuart Mill, „England and Ireland“, 1868.

⁴³ *Ibid.*, pp. 299–300.

релативизовати објашњењем да је он само изразио „општу предрасуду свог времена”, јер се на њу ослања цела његова теорија о међународним односима.⁴⁴ Либералне заједнице сматрају се супериорним у односу на друге, јер подржавају развој индивидуалне слободе и релативно су мирољубиви чланови међународне сфере који се придржавају закона, и ту „слабост у срцу либералног империјалног пројекта” открива критичко читање овог класика.

Нису сви класични либерали, наравно, оправдавали империјалне политике својих земаља, али Милов пример вреди истаћи, јер су неке „неосветљене консеквенце” савременог либералног интервенционизма утемељене у оправдању империјалне политике експлицитно израженом код овог мислиоца, који се у савременим међународним односима обрађује површно, а његово писање се „дезинфикује” по цену да се избегне разматрање његове стварне, базичне логике.⁴⁵

Од модерних либерала XX века свакако треба споменути Вудроа Вилсона (*Woodrow Wilson*, 1856–1924), који је доктрину „праведног рата” мотивисао демократизацијом земаља широм света. Вилсон је правио оштру разлику између мирољубивих и агресивних држава, односно између демократија и ауторитарних држава, а учесталост рата је приписивао типу владавине заговарајући промену унутрашњих устројава како би се испунио либерални идеал међународних односа. Вилсон је ширење демократије сматрао моралним правом, а универзалну демократизацију путем ка универзалном миру, и то је суштина његовог интервенционизма. Вилсонови ставови одсликавали су америчко убеђење у изузетан карактер или јединственост САД (*American exceptionalism*), што је био основ заговарања улоге САД у свету као „месијанске нације”⁴⁶ и његовог „крсташког идеализма”.⁴⁷

Чувена је Вилсонова изрека да „свет мора постати безбедан за демократију.”⁴⁸ Поставља се, међутим, питање да ли је демократија безбедна по свет, јер оваква неограчена логика праведних, заправо идеолошких ратова, ствара опасност од неограниченог рата за неограничене циљеве, од трајног рата због трајног мира, што су увидели и неки класични либерали (Кобден, нпр).⁴⁹

⁴⁴ Beate Jahn, “Classical smoke, classical mirror”, op. cit., 193–195.

⁴⁵ Beate Jahn, “Barbarian Thoughts: Imperialism in the Philosophy of John Stuart Mill”, *Review of International Studies*, Vol. 31, 2005, p. 601.

⁴⁶ Kenneth N. Waltz, *Man, the State and War, A Theoretical Analysis*, Columbia University Press, [1954] 1959, pp. 103, 111f.

⁴⁷ Luigi Caranti, “Perpetual War for Perpetual Peace? Reflections on the Realist Critique of Kant’s Project,” *Journal of Human Rights*, 2006, Vol. 5, p. 342.

⁴⁸ Woodrow Wilson, *War Messages*, 65th Cong., 1st Sess. Senate Doc. No. 5, Serial No. 7264, Washington, D.C., 1917; pp. 3–8, passim.

⁴⁹ Наведено у: Kenneth N. Waltz, *Man, the State and War*, op. cit., pp. 112–113.

Осим тога, у свету постоји много више од једног месије, па тако рат може бити оправдан више него једном мисијом „избављења” других.⁵⁰ Став који дозвољава војне интервенције као лек за решавање стварних или перципираних неправди по свету мора се, у крајњем, суочити са оптужбом да у пракси показује склоност да „праведним ратом” оправдава традиционално схваћену агресију.

ПРАВО НА РАТ ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Трагедије два светска рата биле су разлог да се кроз позитивне правне норме ограничи употреба силе као начина решавања спорова међу државама, да се агресија стави ван закона, и да се прогласи принцип немешања у унутрашње надлежности других (чл. 2.4 и 2.7 Повеље УН усвојене 1945. године). У оквиру новооснованих УН, Савету безбедности дато је право да утврђује, у сваком конкретном случају, да ли постоји угрожавање мира или акт агресије и да, у вези с тим, предузима одговарајуће мере у самоодбрани, колективној одбрани, као и у акцијама против евентуалног прекршиоца Повеље (Глава VII, чл. 39. и 51). Директно из искуства Другог светског рата произашла је, међутим, и „Универзална декларација о људским правима” (1948), која је упозорила да ће, уколико се људска права не заштите владавином права, људи „бити принуђени да прибегну, као последњем средству, устанку против тираније и репресије”.⁵¹ Тиме је, на одређени начин, признато право на насиље у циљу окончања масовних повреда људских права, а као логичан следећи корак могла се претпоставити и примена смртоносне силе ради спасавања других.

Током Хладног рата (1945–1990) спроведене су, без сагласности Савета безбедности УН, бројне војне интервенције, а преглед десет случајева потенцијално вођених хуманитарним сврхама, већ указује на контроверзе „хуманитарних интервенција”.⁵² Наиме, квалификација „хуманитарна” често је била „параван” за друге циљеве спољне политике, а када хуманитарни мотиви и јесу били присутни, они нису били примарни, тако да је заједничка особина током овог периода била гола злоупотреба хуманитарних оправдања.⁵³ Једно истраживање доста дужег искуства од хладноратовског које се протеже

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *The Universal Declaration of Human Rights*, Интернет: <http://www.un.org/en/documents/udhr>, 20.05.2015.

⁵² *The Responsibility to Protect, Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty ICISS*, International Development Research Centre, Ottawa, December 2001, pp. 49–50.

⁵³ *Ibid.*

на чак 150 година праксе оправдавања војних интервенција хуманитарним мотивима показује да ова доктрина очигледно „даје простор за злоупотребу.“⁵⁴ Потврђује се, наиме, да моћне државе имају дугу историју фабриковања и коришћења тенденциозних правних аргумената за рационализацију војних интервенција у слабијим државама. Међу поменутих примерима из Хладног рата издвајају се, међутим, три случаја где придев „хуманитране“ (интервенције) није био коришћен, али је хуманитарни утицај, како се опште оцењује, био неспоран.⁵⁵ У тих неколико интервенција позивало се на самоодбрану као мотив, али се сматра да су оне могле бити засноване и хуманитарним разлозима, што се, у ретроспективи, користи као јасан пример нужности хуманитарних интервенција.

Са друге стране, пак, опстајава неспремност да се установи преседан који би био коришћен против слабијих држава. Углавном, већинска пракса током Хладног рата тешко да иде у прилог права на хуманитарну интервенцију и, заправо, потврђује да је војна интервенција без одобрења Савета безбедности, чак и на хуманитарној основи, била забрањена током овог периода. Победа у Хладном рату „бенигног“ либералног хегемона, дала је, пак, наду заговорницима „хуманитарних интервенција“ да ће се надаље водити само либерални ратови уз разумну употребу силе, а њихова легитимност сада се гради „кооптирањем доктрине универзалних људских права“,⁵⁶ за коју се тврди да надјачава суверенитет и обавезу немешања у унутрашње послове других. Међу најагресивнијим заговорницима ове идеје био је, рецимо, Тони Блер (*Tony Blair*) са идејом о „дужности међународне заједнице“ да интервенише унутар државе, позивајући се на теорију „праведног рата“ у супротстављању коришћењу вестфалског концепта суверенитета државе, док је Бернар Кушнер (*Bernard Kouchner*) објашњавао да хуманитарне кризе, будући изазване политичким мотивима, морају да се „лече“ одлучним спровођењем силе.⁵⁷

⁵⁴ *Ibid.* Danish Institute of International Affairs, *Humanitarian Intervention*, Copenhagen: Danish Institute of International Affairs, 1999.

⁵⁵ *Ibid.*, p. 49. То су случајеви заустављања масовних убиства у Источном Пакистану 1971. године, у Иди Аминовој Уганди током 70-их, и у Пол Потовој Камбоџи крајем 70-их година прошлог века. Остали проучавани случајеви су интервенције: Белгије у Конгу (1960); Белгије и САД у Кисанганију (1964, ДР Конго); САД у Доминиканској Републици (1965); Француске и Белгије у Катанги (ДР Конго, 1978); Француске у Централној Африци (1979); САД и неких карибских земаља на Гренади (1983); и САД у Панаму (1989).

⁵⁶ Raymond J. Vincent, *Human Rights in International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press, 1986, p. 127.

⁵⁷ Chris Abbott, "Rights and responsibilities: The Dilemma of Humanitarian Intervention", *Global Dialogue*, Vol. 7, No. 1–2, Winter/Spring 2005; Интернет, <http://www.worlddialogue.org/content.php?id=326>, 22.01.2015.

Концепт „дужности“ или „права“ на интервенцију из хуманитарних разлога користиле су УН у Ираку (1991) и Сомалији (1992), као и Француска у Руанди (1994), а до пуне примене овог приступа долази са операцијама заштитних снага УН у Босни 1994–1995. године. Уз одобрење СБ УН, заштитним снагама (УНПРОФОР) било је тада дозвољено само да се бране или заштите хуманитарне раднике, али је крајем августа 1995. Кофи Анан (*Kofi Annan*), тада подсекретар УН задужен за одржавање мира (*peacekeeping*), предао „кључ“ УН за употребу силе, тј. извршно овлашћење за вођење рата из Главе VII Повеље УН, „најмоћнијој групи међународних агресора и прекршилаца права које је свет икада видео“.⁵⁸ Ретки су они који признају колико је то био „дрзак пуч против Повеље да је три године касније, када је иста група агресора запретила Србији, она објавила да већ поседује право из Главе VII на спровођење резолуције СБ која тражи ‘од свих страна (...) да прекину непријатељства (...) на Косову’.⁵⁹ А када је месец дана након почетка бомбардовања СР Југославије, НАТО обележио своју педесету годишњицу на самиту у Вашингтону (април 1999), поручио је остатку света да убудуће, ако пожели да уђе у рат а не добије одобрење СБ, то „неће ни бити битно.“⁶⁰

Легитимност агресије, нелегалног бомбардовања СР Југославије без одобрења СБ УН (од 24. марта до 1. јуна 1999) њени заговорници су градили евоцирањем, експлицитним или имплицитним, доктрине „праведног рата“. Бил Клинтон (*Bill Clinton*), тада председник САД, наводио је пре свих оправдања за овај рат „заштиту хиљада недужних људи на Косову“ од све већег војног напада. Вацлав Хавел (*Vaclav Havel*) је објашњавао да „овај рат поставља људска прва изнад права државе“, а Тони Блер да је настала шанса „да изградимо нови интернационализам заснован на вредностима и владавини права“.⁶¹

У критици се, пак, може доказати да је „цела ова интелектуална и морална конструкција (је) превара, а то што је нашла толико заговорника много више говори о притиску империјалне идеологије, незнању, и потентној пропаганди на Западу, него било шта о новим нормама жељеног космополитског поретка.“⁶² Основа ове конструкције је дихотомија „добро против зла“, годинама покривана

⁵⁸ Edward S. Herman and David Peterson, *The Dismantling of Yugoslavia*, *Monthly Review*, Volume 59, Issue 05, October 2007, Интернет: <http://monthlyreview.org/2007/10/01/the-dismantling-of-yugoslavia/>, 10.10.2015. Ричард Холбрук, описује у својим мемоарима епизоду (из времена које је провео као главни амерички преговарач за Босну) у којој је Кофи Анан, инструктирао цивилне службенике УН и војне заповеднике да се одрекну на ограничено временско раздобље свог овлашћења за блокаду ваздушних напада у Босни“. Richard Holbrooke, *To End A War*, New York: Modern Library, 1999, pp. 99–103.

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ *Ibid.* Цитати су преузети из наведеног дела.

⁶² *Ibid.*

медијским коментарима и хорским понављањем „никад више” који су афирмисали логику прведности држава које су војно интервенисале, као и стварањем политичког трибунала за кажњавање побеђених.⁶³ Аутори наведених критика (*Herman & Peterson*) подсећају да нема примера да су адвокати „хуманитарних” ратова призвали примену тих истих принципа и на оне који их спороводе већ су, сасвим супротно, „једина ‘никад више’ око којих се ‘хуманитарна’ ратна секта мобилисала, били они који су унапређивали империјалну агенду – никад против ње.”⁶⁴ Они подсећају на речи Ханса Келзена (*Hans Kelsen*) да „[с]амо ако победници себе подреде истом закону који желе да примене на побеђене, идеја међународне правде биће заштићена.”⁶⁵ Коначно, они упозоравају да хуманизам не подразумева рат, и да је он, према класичној формулацији био дефинисан као „непристрасан, неутралан и независан”, од чега се одустало управо у случају Југославије, који је поставио идеолошки основ за све наредне тзв. хуманитарне интервенције.⁶⁶

КОНСТРУКЦИЈА НАРАТИВА И НОРМЕ „ОДГОВОРНОСТИ ЗА ЗАШТИТУ”

По окончању војне интервенције НАТО против СР Југославије, Кофи Анан је, сада као Генерални секретар УН, иницирао формирање Међународне комисије за питања интервенције и државног суверенитета (*ICISS*, у даљем тексту Комисија), са задатком решавања контроверзи „права на хуманитарну војну интервенцију”.⁶⁷ Комисија је сумирала рад 2001. године у извештају у којем излаже нову доктрину „одговорности за заштиту”, са пратећим библиографским делом који пружа солидан увид у претходну расправу, сумира главне позиције и аргументе у њој и износи одређене предлоге и препоруке у форми „проширеног погледа на суверенитет као одговорност”.⁶⁸ Централни закључак

⁶³ Цитирана Херманова и Петерсонова четвороделна студија представља једну од најпоштенијих анализа унутрашњих и спољашњих разлога распада Југославије из левичарске перспективе.

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ Формално је рад Комисије у септембру 2000. године покренула канадска влада уз помоћ влада Велике Британије, Швајцарске, Аустралије и других земаља и фондација које су помогле раду Комисије, међу којима је прва била *Rockefeller Foundation*.

⁶⁸ За ову доктрину користе се и енгл. скраћенице: *RtoP, R2P. The Responsibility to Protect: Research, Bibliography, Background, Supplementary Volume to the Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, International Development Research Centre, Ottawa, December 2001.*

Комисије је да, када је становништво угрожено због унутрашњег рата, несигурности, репресије или слома државе, а држава о којој се ради није способна или нема вољу да то заустави или спречи, принцип немешања у унутрашње послове уступа место међународној одговорности за заштиту.⁶⁹

„Одговорност за заштиту“ обухвата, према Комисији, три специфичне одговорности: одговорност да се спречи, да се реагује, и да се обнови (после војне интервенције). Приоритет „одговорности за заштиту“ је, према Комисији – превенција, а самом извршењу би увек требало да претходи разматрање мање насилних и принудних мера. Кад се принципи војне интервенције сведу, очигледан је утицај принципа и теорије „праведног рата“. Комисија се бави и питањем прага за тзв. праведни разлог, као и принципима предострожности, где наводи исправну намеру, последње средство и пропорционалност.⁷⁰ Она разматра и питање правне одговорности за интервенцију, и ту долазимо до кључне новине. Наиме, извештај промовише ону верзију доктрине „хуманитрне интервенције“ у којој се даје одобрење за интервенцију регионалним организацијама – а само једна регионална организација може да делује на тај начин: НАТО (што у крајњем значи САД).⁷¹

Кофи Анан је у више наврата иницирао даљи наставак расправе, панеле, закључаке и извештаје о „одговорности за заштиту“, у којима се констатује „значајно промењен нормативни контекст“, или настанак нове норме „одговорности за заштиту“.⁷² Коначно, средином септембра 2005. године одржан је Светски самит, и тада је постигнут консензус о уношењу параграфа 138 и 139 у Завршни документ овог скупа.⁷³ У овим параграфима наводи се да свака држава има одговорност за заштиту свог становништва од геноцида, ратних злочина, етничког чишћења и злочина против човечности, и да међународна заједница, кроз УН, такође има одговорност да употреби

⁶⁹ *The Responsibility to Protect*, Report, op. cit., p. XI.

⁷⁰ Сиже аргументације видети у: Жаклина Новичић, Дејан Гајић, „Србија и Уједињене нације: расправа о доктрини 'одговорност за заштиту'“, у: Драган Ђукановић, Ивона Лађевац (прир.), *Србија и међународне организације*, Институт за међународну политику и привреду, 2011, стр. 89–102. Овај текст уједно представља основ даље анализе под овим поднасловом текста.

⁷¹ Видети: Noam Chomsky, "We're facing a new Cold War", *Salon*, Apr 15, 2015, Интернет: http://www.salon.com/2015/04/15/noam_chomsky_were_facing_a_new_cold_war_partner, 20.05.2015.

⁷² *A more secure world: our shared responsibility*, The Secretary-General's High-level Panel Report on Threats, Challenges and Change, 2005; p. 66. A/59/565. *In larger freedom: towards development, security and human rights for all: report of the Secretary-General*, UN General Assembly, 21 March 2005; A/59/2005.

⁷³ *World Summit Outcome*, A/RES/60/1, 2005, paras 138–139. Интернет: <http://www.ifrc.org/docs/idrl/1520EN.pdf>.

одговарајућа дипломатска, хуманитарна и друга војна средства, у складу са главама VI и VIII Повеље УН да би заштитила становништво од наведених злочина. У том контексту, помиње се и колективна акција кроз СБ и у складу са Главом VII Повеље, по принципу „од случаја до случаја“ и у сарадњи са регионалним организацијама ако је то погодно. „Одговорности за заштиту“ је тиме изричито прихваћена, и та чињеница сугерише да су заступници ове „појављујуће норме“ постигли значајан успех.

Са друге стране, пак, сматра се да је компромис поткопао саму суштину првобитног предлога; наиме, у односу на њега направљена су три велика уступка.⁷⁴ Прво, у вези са питањем овлашћења за интервенцију, предлог Комисије да се сталне чланице Савета безбедности УН сагласе да право вета неће користити – одбачен је још у преговорима, а идеја о „леgitимној“ интервенцији и без експлицитног одобрења Савета безбедности УН потпуно је избегнута. Друго, праг за „праведни разлог“ који је укључен у Завршни документ Светског самита, заправо, ограничава случајеве када Савет безбедности УН може легитимно да интервенише у односу на праксу током 90-их година прошлог века јер су они сада сведени на геноцид, ратне злочине, етничко чишћење и злочине против човечности. Треће, док је Комисија тврдила да се „одговорност за заштиту“ преноси са државе на међународну заједницу ако домаћа држава „није способна или неће“ да изврши сопствену одговорност, у Завршном документу то је дефинисано као случајеви када је „држава домаћин крива за очигледан неуспех“, што је семантичка промена, али се тиме подиже праг за међународну акцију.⁷⁵ Због свега тога, тврди се да је постигнути консензус остварен по цену одустајања од главних аспеката почетне варијанте „одговорности за заштиту“, а неки чак иду дотле да га описују као „корак назад“ или „благу верзију одговорности за заштиту“.⁷⁶

У пракси се на одредбе о „одговорности за заштиту“ нешто касније Савет безбедности УН позвао први пут у Резолуцији бр. 1674 о оружаним сукобима (из априла 2006), а одмах потом и у Резолуцији бр. 1706 о Дарфуру (из августа 2006).⁷⁷ Нови Генерални секретар УН Бан Ки Мун (*Ban Ki-moon*) наставио је промотивну активност говорима и извештајима о „настајућој норми“ и њена „три стуба“: 1) одговорност државе да заштити своје становништво; 2) међународна помоћ и изградња капацитета за заштиту; 3) правовремени и

⁷⁴ Aidan Hehir, "The Responsibility to Protect: 'Sound and Fury Signifying Nothing'?", *International Relations*, 2010/24, p. 222.

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ Thomas G. Weiss, *Humanitarian Intervention: Ideas in Action*, Cambridge: Polity Press, 2007, p. 117.

⁷⁷ Security Council resolution 1674 (2006) [on protection of civilians in armed conflict], 28 April 2006; S/RES/1674 (2006), UN Security Council. Resolution 1706 (2006) Reports of the Secretary-General on the Sudan, 31 August 2006, S/RES/1706 (2006), UN Security Council.

одлучан одговор ради спречавања и заустављања геноцида, ратних злочина, етничког чишћења и злочина против човечности.⁷⁸

Велика расправа о „одговорности за заштиту“ одржана је у Генералној скупштини УН у јулу 2009. године. Велика већина представника држава чланица поновила је тада посвећеност превенцији и спречавању злочина, али је значајан број њих имао и критичке примедбе на сам концепт.⁷⁹ Најчешће изражавана забринутост земаља учесница односила се на селективност и двоструке стандарде у примени „одговорности за заштиту“ и могућност њене злоупотребе ради легитимисања унилатералних акција.⁸⁰ Представник Србије је тада поздравио „неопходност (...) одговорности сваке државе да заштити своје становништво од гнусних злочина“, али и нагласио да та неопходност ни на који начин не указују на легалност „одговорности за заштиту“ у овој фази. Да би неки концепт постао део међународног права, посебно међународног обичајног права, он мора најпре да буде, истакао је с правом представник Србије, потпуно разрађен од стране Генералне скупштине УН, и мора да прође одговарајућу пробу времена да би се елиминисали разлози за страх од злоупотребе и двоструких стандарда.⁸¹

Неслагања са концептом и праксом „хуманитарних интервенција“, односно „одговорности за заштиту“ изразила је на „неформалном интерактивном дијалогу“ који је пратио заседање 2009. године, и неколицина глобално препознатљивих интелектуалаца. Без превише дипломатског устручавања које логично прати ове скупове, поновљена је тада бит проблема и опасност по суверенитет држава од интервенционистичке праксе.⁸² Жан Брикмон (*Jean*

⁷⁸ *Implementing the responsibility to protect: Report of the Secretary-General*, United Nations General Assembly, 12 January 2009; A/63/677. *Responsible Sovereignty: International Cooperation for a Changed World*, Secretary-General Report, 15 July 2008; SG/SM/11701. Генерални секретар УН Бан Ки Мун објавио је у наредном периоду до 2015. године још пет извештаја посвећених „одговорности за заштиту“. Видети: <http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/about-rtop/core-rtop-documents>.

⁷⁹ Видети: “More than 40 delegates express strong scepticism, Full support as General Assembly continues debate on Responsibility to Protect”, Sixty-third General Assembly, Plenary, 98th & 99th Meetings, 24 July 2009; GA/1084;

⁸⁰ *Ibid.* Видети: *Implementing the Responsibility to Protect The 2009 General Assembly Debate: An Assessment*, Global Centre for the Responsibility to Protect, Ralph Bunche Institute for International Studies, The CUNY Graduate Center, august 2009, Интернет: http://globalr2p.org/media/pdf/GCR2P_General_Assembly_Debate_Assessment.pdf; 30.09.2015.

⁸¹ Србију је представљао тадашњи отправник послова у дипломатској мисије при УН Борис Холовка. Statement by Mr. Boris Holovka, Charge d'affaires a.i. of the the Republic of Serbia, at the United Nations General Assembly debate on the Responsibility to Protect, Permanent Mission of the Republic Of Serbia to the United Nations, July 29, 2009.

⁸² Interactive Thematic Dialogue of the United Nations General Assembly on the Responsibility to Protect, 2009, 23 July, Сва излагања су нађена на Интернету: <http://www.un.org/ga/president/63/interactive/responsibilitytoprotect.shtml>, 23.10.2010.

Bricmont) је главном сметњом концепту „одговорности за заштиту“ означио управо политике и понашање земаља које показују највише ентузијазма у том погледу, и отворено оптужио западну, посебно америчку спољну политику. „Нова норма“ уводи се, према Брикмону, у контексту савременог односа политичке и војне силе, а за XXI век нису потребне нове УН које такве интервенције легитимишу новим аргументима, него УН које дају макар моралну подршку онима који покушавају да створе свет којим мање доминирају САД и њихови савезници.⁸³

За Ноама Чомског (*Noam Chomsky*), дугогодишњег критичара западне спољне политике, ову доктрину су моћне државе користиле кроз историју у циљу оправдања интервенције против слабих земаља. Чомски је упозорио да, по правилу, сваку употребу силе у међународним односима прати реторика о „узвишеној одговорности“ за заштиту угроженог становништва, помињући тада и најекстремније примере као што су напад Јапана на Манџурију, Мусолинијева окупација Етиопије и Хитлерова Чехословачке. Чомски је, једноставношћу која га иначе одликује, објаснио и то да чињеницу да је „одговорност за заштиту“ ипак консензусом прихваћена на Светском самиту објашњава прост разлог: ова реторика не доноси ништа суштински ново.⁸⁴

Учесник у овој расправи био је и Гарет Еванс (*Gareth Evans*), као заговорник концепта у чијем формулисању је и сам дао пресудан допринос, који је истакао значај чињенице да је међународни консензус о „одговорности за заштиту“ омогућен снажном подршком глобалног Југа, посебно подсахарске Африке.⁸⁵ Иронично је то што су наредних година, управо земље са тих простора, постале полигон за примену овог концепта *in vivo* током тзв. Арапског пролећа.

Позивање на „одговорност за заштиту“ током тзв. Арапског пролећа, посебно у званичним изјавама и резолуцијама Савета безбедности УН, присталице концепта оцењују као генерално позитиван тренд. Мада нису задовољни међународним одговором, посебно у Сирији, и упркос чињеници да је у Либији после интервенције настао хаос који је, за многе, означио крај овом концепту, његови заговорници истичу да је ојачан статус ове „норме“ његовом све интензивнијом употребом у политичком дискурсу на високом нивоу, као и чињеницом да га је Савет безбедности инвоцирао „три пута чешће у три године после Либије у односу на шест година пре ње“.⁸⁶

Наведени закључак је, међутим, лако оспорити погледом на садржај резолуција и упоређивањем са другим темама. Начин употребе „одговорности за заштиту“

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ Наведено у: Aidan Hehir, "Assessing the influence of the Responsibility to Protect on the UN Security Council during the Arab Spring", *Cooperation and Conflict*, November 18, 2015, p. 3.

показује, наиме, вољу да се овај концепт инвоцира само у оквиру „првог стуба“ (одговорност државе да заштити своје становништво), и изражено непостојање консензуса да се он уводи у „трећем стубу“ (одговорност међународне заједнице), као и упорно давање приоритета националним интересима над хуманитарним.⁸⁷ Заправо је, чак, компаративно ретко упућивање на „одговорност за заштиту“ у резолуцијама Савета безбедности, а и то представља ограничени тренд.⁸⁸

Поставља се питање како се онда долази до аргументације о потврђеној важности „нове норме“ током Арапског пролећа, а одговор се налази у примењеној конструктивистичкој логици која наглашава важност „нормативног дискурса“, језика и самог „говорног чина“. Сама пролиферација референци о „одговорности за заштиту“ је важна, јер она „оцртава опсег прихватљивих оправдања које државе могу понудити као одговор на унутардржавне кризе“.⁸⁹ Пристајући на веће коришћење „одговорности за заштиту“, државе су, тако гласи аргумент, постале, „реторички заробљене“ концептом, а његова ефикасност произлази из саме чињенице да делује као средство којим се притисак на државе „координира, фокусира и спроводи“ од стране оних који су „забринуте за судбину људи у иностранству“. Описану логику промовише велики број „мислионица“ (*think tanks*) и невладиних организација формираних са посебним фокусом на коришћење овог концепта ради утицаја на државно понашање.⁹⁰

Међутим, онде где се суштински одлучује о покретању „одговорности за заштиту“, у СБ УН, на снази остају суштинске одредбе Повеље које се тичу употребе силе (право вета сталних чланица), а чак и да није тако, нема доказа да би сама могућност уздржавања сталних чланица СБ могла да има значајни утицај на одлучивање у њему.⁹¹ Скоро је и Џенифер Волш (*Jennifer Welsh*), специјални представник Генералног секретара УН, потврдила да никакве нове законске обавезе нису настале од када је 2005. године „одговорност за заштиту“ потврђена на Светском самиту.⁹²

⁸⁷ *Ibid.*, pp.1–2. Чак ни у Резолуцији 1973 из 2011. која санкционише интервенцију у Либији, нема спомена о спољној одговорности. Наведени тренд се понавља и у погледу председничких саопштења.

⁸⁸ *Ibid.*, pp. 4–5. Само 6.4% од укупног броја резолуција усвојених у претходне четири године директно се односи на Арапско пролеће, и неких 12,9% председничких саопштења укупно издатих у том периоду (101).

⁸⁹ *Ibid.*, pp. 3–4.

⁹⁰ *Ibid.*, p. 2. На пример: *Global Centre for R2P, International Coalition for RtoP, Asia-Pacific Centre for R2P*.

⁹¹ *Ibid.*, pp. 1ff.

⁹² Jennifer Welsh, "Where does R2P go from here?", *OpenCanada.org*, 21 August, 2013; Интернет: <http://opencanada.org/features/the-think-tank/interviews/where-r2p-goes-from-here/#UhTnRFYVuJk>, 19.10.2014.

ЗАКЉУЧНИ ОСВРТ

У крајњем, заговорници „хуманитарних интервенција“ и „одговорности за заштиту“ означавају овај концепт као најаву новог космополитског поретка, и истичу визионарску природу извештаја Комисије из 2001. године. Обимна је литература којом се подржава овај концепт, док је приметно одсуство озбиљне расправе о њему у главним (најпре америчким) академским часописима (преовлађујуће реалистичког усмерења), који су углавном незаинтересовани за ову тему.⁹³

Доста је снажно противљење свакој милитаризацији речи хуманитаран међу самим хуманитарним организацијама, које тврде да она представља анатему за хуманитарну помоћ и „сектор помоћи“, а наглашава се и то да употреба речи која инхерентно нешто одобрава, као што то чини термин „хуманитаран“, има тенденцију да прејудицира сам предмет спора – тј. питање да ли се војна интервенција заправо може оправдати.⁹⁴ И у самој промени терминологије од „права на хуманитарну интервенцију“ ка „одговорности за заштиту“ препознаје се потенцијал за смањење полемике о употреби силе ради заштите људских права.⁹⁵

Противници „хуманитарних војних интервенција“ и „одговорности за заштиту“ осуђују мање-више недвосмислено овај концепт уз, углавном, четири главна аргумента.⁹⁶ Пре свега, овај концепт оживљава идеје о „стандардима цивилизације“ и „терету белог човека“ из ранијих епоха, на које ми смо указали у историјском прегледу о доктрини „праведног рата“. Ту лежи потенцијал да се свет подели на „цивилизовану“ и „нецивилизовану“ зону, и подстакне повратак на (полу)колонијалну праксу. Моћне државе одређују чија људска права оправдавају одступање од принципа немешања, што јасно и очигледно носи опасност да се овај концепт утврди као еуфемизам за хегемонију и империјализам. Друга критика односи се на инструментално доношење одлука, приступ „од случаја до случаја“, проблем селективности и произвољне примене, што све утиче на легитимитет интервенција. Поред тога, акција без одобрења Савета безбедности УН ствара јаз између легалитета и легитимитета интервенције, што представља „отворени аргумент за

⁹³ Наведено у: Neil Macfarlane, Carolin J. Thielking & Thomas G Weiss, “The Responsibility to Protect: is anyone interested in humanitarian intervention?”, *Third World Quarterly*, 2004, Vol. 25, No. 5, pp. 980–981.

⁹⁴ Наведено у: *The Responsibility to Protect*, Report, op. cit., par. 1.40.

⁹⁵ Thomas G. Weiss, “To intervene or not to intervene? A contemporary snap-shot, *Canadian Foreign Policy Journal*, Volume 9, Issue 2, 2002, p. 144.

⁹⁶ Neil Macfarlane et. al, “The Responsibility to Protect”, op. cit., pp. 980–981.

доношење закона од стране елитне групе западних сила које саме суде о својим акцијама“.⁹⁷

Концептом „одговорности за заштиту“ се, коначно, легализује традиционална агресија, врхунски међународни злочин.⁹⁸ У том контексту, принцип суверенитета и даље најснажније подржавају и бране угрожене државе, пошто им он пружа „последњу одбрану пред притиском моћнијих држава, посебно у данашњем глобализованом свету“.⁹⁹ Суверенитет држава неки сматрају најблиставијим појмом у историји, доктрини и пракси међународног права и међународних односа, док би други и саму ову реч потпуно избацили из вокабулара тврдећи да припада прошлости.

У крајњем се може рећи да се, заправо, потврђује запажање о постојању две верзије доктрине „одговорности за заштиту“: званична, усвојена од стране Генералне скупштина УН, у којој на снази остају суштинске одредбе Повеље УН које се тичу употребе силе уз одобрење СБ, и друга верзија, идентична са претходном али са једном кључном разликом у томе што даје одобрење за интервенцију регионалним организацијама, што у крајњем значи НАТО и САД. Друга верзија је „оперативна“, а ради њеног легитимисања упућује се на такорећи „безазлену“ верзију УН.¹⁰⁰ Указивањем на дуплу праксу у овом контексту, и чињеницу да је управо на нашим просторима инициран савремени покушај легитимизације средњовековне доктрине „праведног рата“, деконструише се мит о „хуманитарним интервенцијама“ и „одговорности за заштиту“ као прогресу у области легитимне употребе силе на међународном плану, уз који, на жалост, и даље преовлађујуће пристаје интелектуална радна снага увек спремна да се нађе на услузи онима код којих се концентришу богатство, моћ и сила.

ИЗАБРАНА ЛИТЕРАТУРА

Chandler, David, *From Kosovo to Kabul: Human Rights and International Intervention*, Pluto Press London, 2002.

Chomsky, Noam, "We're facing a new Cold War", Salon, Apr 15, 2015, Интернет: http://www.salon.com/2015/04/15/noam_chomsky_were_facing_a_new_cold_war_partner, 20.05.2015.

⁹⁷ David Chandler, *From Kosovo to Kabul: Human Rights and International Intervention*, Pluto Press London, 2002, p 135.

⁹⁸ Видети: Aleksander Jokic, "What's A Just War Theorist?," op. cit., 91–114.

⁹⁹ Chris Abbott, "Rights and responsibilities", op. cit.

¹⁰⁰ Noam Chomsky, "We're facing a new Cold War", op. cit.

- Doyle, Michael W., "A Few Words on Mill, Walzer, and Nonintervention", *Ethics & International Affairs*, Symposium: Walzer and the Moral Standing of States, Carnegie Council, Vol. 23, No. 4, Winter 2009, pp. 349–369.
- Hehir, Aidan, "Assessing the influence of the Responsibility to Protect on the UN Security Council during the Arab Spring", *Cooperation and Conflict*, November 18, 2015, pp. 1–18.
- Hehir, Aidan, "The Responsibility to Protect: 'Sound and Fury Signifying Nothing'?", *International Relations*, No. 24, 2010, pp. 218–239.
- Herman, Edward S. and David Peterson, The Dismantling of Yugoslavia, *Monthly Review*, Volume 59, Issue 05, October 2007, <http://monthlyreview.org/2007/10/01/the-dismantling-of-yugoslavia/>, 10.10.2015.
- Hinsley, Francis H., *Power and the Pursuit of Peace: Theory and Practice in the History of Relations between States*, Cambridge University Press, 1963.
- Jahn, Beate, "Barbarian Thoughts: Imperialism in the Philosophy of John Stuart Mill", *Review of International Studies*, Vol. 31, 2005, pp. 599–618.
- Jokic, Aleksander, "What's A Just War Theorist?," *Journal of Theoretical and Philosophical Criminology*, July, 2012, Vol. 4, No. 2, pp. 91–114.
- Macfarlane, Neil, and Carolin J. Thielking & Thomas G Weiss, "The Responsibility to Protect: is anyone interested in humanitarian intervention?", *Third World Quarterly*, 2004, Vol. 25, No. 5, pp. 977–992.
- Mantena, Karuna, "Mill and the Imperial Predicament", in *J. S. Mill's Political Thought: A Bicentennial Reassessment*, N. Urbinati and A. Zakaras (eds), Cambridge University Press, 2007.
- Tuck, Richard, *The Rights of War and Peace: Political Thought and the International Order*, Oxford: University Press, [1999] 2002.
- Tunick, Mark, "Tolerant Imperialism: John Stuart Mill's Defense of British Rule in India", *Review of Politics*, Vol. 68, No. 4, 2006, pp. 586–611.
- Vincent, Raymond J., *Human Rights in International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
- Weiss, Thomas G., "To intervene or not to intervene? A contemporary snap-shot, *Canadian Foreign Policy Journal*, Volume 9, Issue 2, 2002, pp. 141–157.
- Weiss, Thomas G., *Humanitarian Intervention: Ideas in Action*, Cambridge: Polity Press, 2007.
- Јовановић, Милош, „Доктрина праведног рата и међународно право”, *Међународни проблеми*, бр. 2–3, 2007, стр. 243–265
- Мил, Џон Стјуарт, „Неколико речи о неинтервенцији”, у *Хуманитарне војне интервенције*, Ј. Бабић и П. Бојанић (прир.), Службени гласник, 2008, стр. 15–22.